

Diana VRABIE
Profesor
Universitatea de Stat «Alec Russo»
Bălți, Republica Moldova

Traducerile de carte pentru copii și cenzura sovietică din R.S.S. Moldovenească în anii '70

Rezumat: Vigilența cenzurii sovietice în RSSM a fost extrem de rigidă de-a lungul întregii perioade de ocupație sovietică. În studiul nostru, ne vom referi la câteva aspecte privind traducerile de carte pentru copii pe parcursul deceniului șapte al sec. al XX-lea. În această perioadă, cenzura sovietică din R.S.S.M. urmărea, în mod strict, ca în rețeaua bibliotecilor, în librării să nu ajungă lucrări elaborate de autori din România și din emigrația românească. De asemenea, erau cenzurate lucrările unor scriitori evrei de origine română, stabiliți în Israel. Ne vom referi, printre altele la cazul lui E. Bauh, dar și al altor autori. Cartea pentru copii era tendențioasă și cenzurată drastic, traducerile erau în mare parte deviate ideologic. Vom urmări care era mecanismul de cenzurare prin traducere și care era autorii tolerați în perioada respectivă.

Cuvinte cheie: traducere, literatura pentru copii, cenzura, ideologie, ocupație sovietică

Abstract: The rigorosity of censorship in the Moldavian Soviet Socialist Republic (MSSR) was extremely strict still throughout the entire period of Soviet occupation. In our study, we will refer to some aspects about translation of children's books during the 7th decade of the 20th century. During this period, the Soviet censorship in the MSSR was strictly aiming that none Romanian books got in libraries and also none of Romanian emigration. They also censored the works of Hebrew writers with Romanian origin settled in Israel. We will refer to the case of E. Bauh and also to other authors. The children's book was drastically censored and biased, and a lot of

translations were ideologically diverted. We will follow what was the mechanism of censorship used in translation and who were the authors that were tolerated during this period.

Keywords: translation, children's literature, censorship, ideology, Soviet occupation

În Moldova Sovietică, odată cu crearea și structurarea Partidului Comunist, au fost formate și celelalte elemente ale sistemului politic totalitar, printre care și uniunile profesionale și de creație, constituite la comandă și sub supravegherea nemijlocită a partidului. Prin intermediul lor se realiza propaganda în scopul realizării sarcinii aparatului conducător. Cunoscând rolul primordial pe care îl deține literatura, conducătorii bolșevici au impus scriitorilor să servească ideile partidului comunist. Literații au fost înregimentați în "Uniunea Scriitorilor", care, având în cadrul ei organizația de partid, a fost obligată să se plaseze pe platforma Puterii Sovietice, promovând realismul socialist.

Hotărârile Comitetului Central al Partidului Comunist din Uniunea Sovietică cu privire la dezvoltarea literaturii și artelor au orientat scriitorii și oamenii de artă să conceapă opere menite să ilustreze procesul construcției socialiste în Moldova. Scriitorii erau impuși să creeze lucrări care ar da răspuns cerințelor ideologice bolșevice. Abordarea tradițiilor naționale, descrierea istoriei naționale prin domnitori, eroi naționali erau calificate drept limitări naționale, tendințe burghezo-naționale, ce prezintă un pericol serios. Scriitorii erau învinuiți că glorifică trecutul și li se propuneau modelele scriitorilor clasici ruși. Liderii comuniști apreciau starea precară a literaturii prin faptul că scriitorii moldoveni aveau restanțe serioase în dezvoltarea lor teoretică, ideologică și culturală.

Procesul de deznaționalizare s-a produs extrem de subtil, inclusiv prin intermediul literaturii de propagandă, dar și a traducerilor. Erau încurajate în general traducerile din literatura rusă de propagandă menită "să înlăture influența ideologiei burgheze și să altoiască ideologia socialistă" (*Istoria R.S.S.Moldovenești* 630). Literatura și traducerile create de scriitorii basarabeni în această perioadă a dus, printr-o formă de manipulare în masă, la promovarea unor pseudoidenități și, respectiv, la niște pseudovalori.

În perioada sovietică, în contextul unei totale instabilități istorice și politice, șansa scriitorilor din Basarabia a constituit-o refugiul în spațiul inofensiv al literaturii pentru copii, chiar dacă reminiscentele balastului ideologic își vor face simțită prezența și aici. Intuiția genială pe care a avut-o

Spiridon Vangheli, spre exemplu, consacându-se exclusiv carierei de scriitor pentru copii, i-a asigurat un loc meritoriu în literatura română, în condițiile ofensivei proletcultismului acerb. Așa se face că segmentul literaturii pentru copii va obține un profil distinct în raport cu alte arii literare, devenind “unul din prestigioasele compartimente ale literaturii basarabene” (Cimpoi 288). Dincolo de fericitele excepții, literatura pentru copii a fost și ea însăși afectată de cenzura sovietică. Chipuri de pionieri înflăcărați, zorii unei dimineți sovietice victorioase, președinți de colhoz prompti în obligațiunile față de partidul comunist, își vor face loc și în acest segment al literaturii. Anii 60-70 își consumă în mod nefericit destinul, în detrimentul valorii estetice, pe calapodul proletcultist, monstruos “pat procustian”. Vor circula, mai ales, traduceri din literatura rusă, dar și din cea a popoarelor URSS, care elogiau “marea prietenie”, după “moda ideologică a timpului”, în lumina unui fals optimism. Încă în anii războiului, partidul comunist se angajase ferm în acțiunea de “îndrumare” a procesului de creație artistică, adoptând hotărâri și legi speciale. Acestea aveau drept scop canalizarea atenției oamenilor de artă spre ilustrarea prieteniei “de nezdruncinat” dintre popoarele URSS, a recunoștinței tuturor popoarelor încorporate în necuprinsul imperiu răsăritean față de “marele” popor rus, a luptei Țării Sovietice pentru pace etc. Înstrăinați de matricea spirituală, în urma rupturii tranșante cu tradiția, condamnați să se alimenteze dintr-o pseudoliteratură, pe un fond marcat puternic de vigilența înverșunată a organelor represive ale statului sovietic, autorii de literatură “moldovenească” din Transnistria vor promova, inevitabil, arta de propagandă, inclusiv în literatura pentru copii. Povestirile lui David Vetrov, Iacob Cutcovețchi, Nichita Marcov, Ion Canași, din păcate, multe altele vor reprezenta marca absolută a neantizării conștiinței estetice. Lucrările lui David Vetrov, de pildă, *Nicușor Sârbu* (1947), *Șapte povestiri* (1950) abordau în exclusivitate prietenia popoarelor, lupta pentru pace, construirea “vieții noi”, fiind imediat traduse în limba rusă și puse în circuit. Volumul de proză, *Prietenii pornesc la drum* a fost conceput direct în limba rusă.

Nu va putea evita cenzura nici traducerea de carte pentru copii. Se va opera extrem de subtil cu ideologizarea traducerilor, fiind încurajate prin tiraje exorbitante traducerile ale căror program estetic corespundea ideologiei comuniste. Kornei Ciukovski, Maxim Gorki, Nikolai Nosov, A.A. Fadeev, Arkadi Gaidar, Rasul Gamzatov, Valentin Kataev, Vsevolod Cocetcov, Iuri Libedinski, Vitali Melentiev, Nicolai Ostrovski, Evgheni Kataev, Ilia Varșavski, Piotr Verșigora, Aleksandr Zarhi reprezintă doar o

parte din scriitori sovietici proletcultiști, care au scris pe calapodul ideologic (cu unele fericite excepții) și au beneficiat de traduceri masive în toată fosta URSS, inclusiv în R.S.S. Moldovenească. În același timp, din literatura universală pătrundeau, în traduceri execrabile, titluri foarte riguros triate și mutilate după ideologia comunistă. Se bucură de succes traducerile basmelor și poveștilor universale de Ch. Perrault, H. C. Andresen, frații Grimm, traducerile din colecția Literaturii de aventuri (Charles Dickens, Mark Twain, Joseph Rudyard Kipling, Jack London, Al. Dumas, Jules Verne, Daniel Defoe ș.a.), mult mai inofensive pentru ideologia comunistă.

Impactul cenzurii ideologice comuniste asupra literaturii române și asupra întregului proces literar este incomensurabil. Au fost ghilotinate o serie din cărțile lui Dumitru Matcovschi, Ion Vatamanu, Mihail Ion Ciubotaru, Petru Cărare. Romanul *Povara bunătății noastre* de Ion Druță a apărut în 1970 fără a avea ștampila cenzorului în caseta tehnică. Romanul a fost acceptat la Chișinău numai și numai în temeiul acceptării de către cenzura moscovită. După cum mărturisește Ion Ciocanu, redactor la Editura de profil, alături de Boris Movilă, Sergiu Nucă, Mihai Cimpoi, ca să treacă viitoarea carte, inclusiv pentru copii, “trebuia să se deschidă cu vreo poezie despre Lenin, despre Partid, despre prietenia cu Rusia” (Ciocanu 4). Este și cazul lui Grigore Vieru care a fost impus la un moment dat să scrie cele trei poezii despre Lenin ca să devină publicabile celelalte. Și totuși foarte mulți scriitori își asumau curajul de a scrie în cartea pentru copii, plătind preț scump pentru aceasta. Este cazul cărții *Trei iezi* de Grigore Vieru, mai exact, al poeziei *Curcubeul*. “O poezie bună o puteai edita, însă, cu mare preț, cu o înjosire a demnității spirituale. Cine nu cunoaște lucrurile ori nu pune preț pe demnitatea sa spirituală, tânjește acum după puterea de ieri, când orice încercare, oricât de modestă și camuflată, de a exalta sentimentul național sau, cel puțin, așa-zisa în epocă patrie mică – te costa foarte și foarte scump” (*Ibidem* 4). Cert rămâne faptul că ideologia comunistă și “metoda” realist-socialistă au omorât în scriitori verticalitatea spirituală, opțiunea națională, îndrăzneala creatoare.

O obligațiune care revenea organelor de cenzură sovietică era retragerea din circuit (rețelele de biblioteci și de librării) ale cărților autorilor care își pierdeau loialitatea autorităților sovietice. Din anul 1971 și până în 1974 Glavlit-ul de la Moscova a emis patru ordine privind eliminarea unor cărți din rețeaua de biblioteci. În afară de aceasta, și Glavlit-ul din R.S.S.M. a emis, în aceeași perioadă, două ordine cu aceeași conotație. Toate aceste ordine au fost expediate ministerelor și departamentelor pentru a fi adoptate

deciziile corespunzătoare. În 1971 au fost verificate 239 biblioteci, în 55 au fost depistate cărți care urmau a fi retrase.

O altă preocupare a cenzurii sovietice la începutul anilor '70 ai sec. al XX-lea a fost "lupta cu religia". "În acea epocă cenzura sovietică manifesta în continuare un interes deosebit pentru tematica religioasă. Politica autorităților sovietice față de cultele religioase a suportat o întregă evoluție – de la închiderea a zecilor de mii de lăcașe sfinte, mănăstiri ale creștinilor ortodocși, dar și ale celorlalte confesiuni religioase (catolică, neoprotestantă, mozaică, musulmană etc.) și exterminarea fizică, inclusiv prin împușcare, a slujitorilor acestor confesiuni și a credincioșilor până la o "inovație" mai recentă și mai "civilizată" de strangulare a promotorilor diferitor confesiuni religioase și a adepților lor prin intermediul unei "blocade informaționale" (Varta 26).

La începutul anilor '70 o țintă predilectă a cenzurii sovietice au devenit operele scriitorilor, dramaturgilor, oamenilor de cultură de origine iudaică, repatriați în Israel. Lucrările acestora erau retrase din rețeaua de biblioteci publice, librării pentru a fi ulterior distruse. Întrucât și din R.S.S. Moldovenească au plecat mai mulți oameni de cultură, reprezentanți ai acestei etnii, cărțile lor au avut un destin similar, inclusiv cărțile pentru copii. Printre cei vizați au fost și Mihail Bruhis (1.03.1919 – 6.12.2006), traducător, publicist și istoric din R.S.S.M., șef al Secției traduceri din cadrul Institutului de Istorie a PCM de pe lângă CC al PCM la 15 mai 1979, Efraim Bauh, născut la 13.01.1934 în orașul Tighina, poet, prozator, traducător, jurnalist, geolog. Versurile celui din urmă au fost adunate în paginile a nouă antologii și plachete. A mai editat două cărți pentru copii. A realizat traduceri din operele unor poeți și scriitori din R.S.S.M.: P. Boțu, P. Zadnipru, V. Teleucă, A. Codru ș.a. La 15 mai 1979, în baza ordinului nr. 3 – дсп, urma ca din rețeaua de biblioteci publice și cea de librării să-i fie retrase și distruse trei cărți: Efraim Bauh, *Măzărichile dulci și Contele Trufă*, poveste pentru grădinița de copii și școala primară, Editura Cartea Moldovenească, Chișinău, 1965, 28 p.; Efraim Bauh, *Grani* [Stihi], Editura Cartea Moldovenească, Chișinău, 1963, 92 p.; Efraim Bauh, *Vesennie klaviși* [Stihi], Editura Cartea Moldovenească, Chișinău, 1966, 115 p. Destinul acestor cărți și al multor altele au fost afectate de cenzura sovietică extrem de vigilentă, care nu ezita să mutileze sau să scoată din circuit, inclusiv, cartea destinată lecturii copiilor.

Către sfârșitul anilor '70 nici cenzura sovietică din R.S.S.M. nu mai făcea față avalanșei informaționale, ineficiența ei constituindu-se în anii

'80 în una din multiplele cauze ale disoluției imperiului sovietic. Cu toate acestea, cenzura draconică de tip comunist a făcut ravagii, decenii la rând, schilodind și sacrificând destinele nu doar ale reprezentanților culturii, științei din R.S.S.M. Prin privarea de dreptul de a accede, în mod nestingherit, la informația utilă, pe care cenzorii sovietici, acești “ostași ai frontului invizibil”, au dosit-o cu multă “grijă”, s-au comis alte multiple crime, deformându-li-se și conștiința sutelor de mii de basarabeni și ale căror consecințe le mai resimțim și în prezent.

La începutul anilor '80 literatura română din perimetrul basarabean se conturează pe un fundal proteic, animat de contradicții și reconcilieri atât social-politice, cât și cultural-artistice. Ne aflăm la confluența a două veacuri refractare la procesele și curente epocii, în care evenimentele literare plutesc într-o derivă descurajantă. În interiorul unei culturi hărțuite de vicisitudinile timpului și încorsetată în doctrine, literatura rămâne ostatică ideologizării, aderând, previzibil, la criteriile sociopolitice și etice în detrimentul celor estetice. Este chiar destinul literaturii române din Basarabia, “ce nu apucă nicidecum să se maturizeze și să se cristalizeze, ci mai degrabă se cicatrizează” (Grigore Chiper).

Bibliografie:

- Cimpoi, Mihai, *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*, București, Editura Fundației Culturale Române, 2002.
- Ciocanu, Ion, “Cărți cenzurate”, in *Literatura și arta*, 2002, nr. 12, p. 3.
- Corobca, Liliana, “R. S. S. Moldovenească și cenzura românească”, in *Contrafort* 2013, nr. 11-12.
- Karolides, N.J., Bald, Margaret, Sova Dawn B., *100 de cărți interzise. Istoria cenzurii în literatura mondială*, Pitești, Editura Paralela 45, 2009.
- Istoria R.S.S. Moldovenești*, vol. II, Chișinău, 1970.
- Moraru, Alexandru (editor), *Basarabia antisovietică*, Chișinău, Editura Iulia, 2010.
- Varta, Ion, “Cenzura sovietică din R.S.S. Moldovenească în anii '70 ai secolului al XX-lea”, in *Limba Română*, 2011, nr. 3-6.